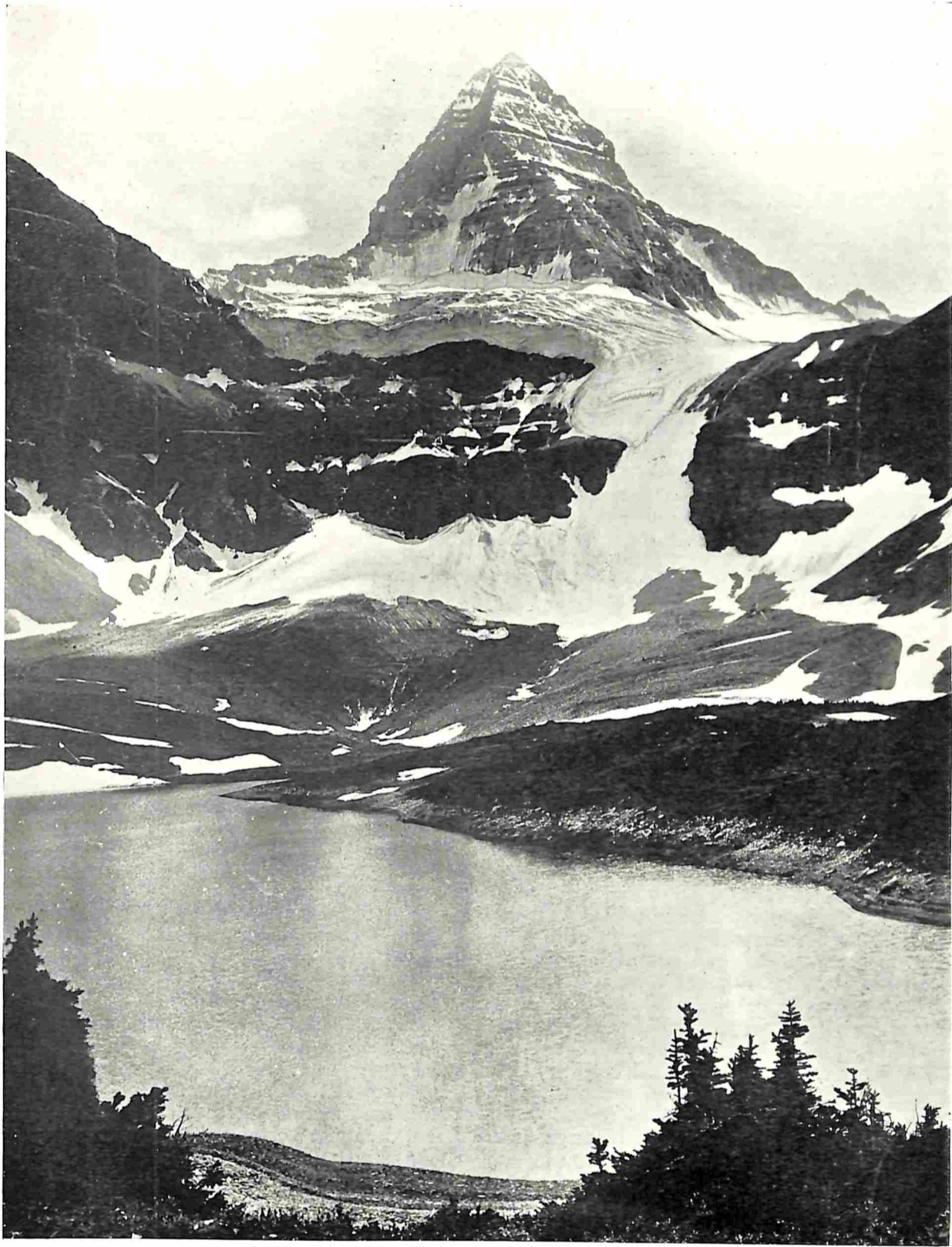

BUITEN

21^E JAARGANG N^O. 6.

ZATERDAG 5 FEBRUARI 1927.

*DE MOUNT ASSINIBOINE IN NOORD-AMERIKA,
WELKS TOP STERKE GELIJKENIS VERTOONT MET DEN ZWITSERSCHEN MATTERHORN.*

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

DE MOUNT ASSINIBOINE IN NOORD-AMERIKA (ILL.)	BLZ. 61
DE SCHAT DER INCA'S, DOOR H. B. MARRIOTT WATSON (6)	BLZ. 62
DE KERK TE STEDUM (GEÏLL.), DOOR R.	BLZ. 64—67
DE KLOKKEN VAN SAN MARTINO (SLOT), DOOR ROLANDUS	BLZ. 67
AAN EN NABIJ DE KUST VAN ZUID-BRETAGNE (GEÏLL.) DOOR J. SCHUITMAKER CZN.	BLZ. 68—69
FERRARA IN DEN TIJD DER RENAISSANCE (GEÏLL.), DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI	BLZ. 70—71
BIJ HET PROOSTDIJERHUIS (ABCOUDE) ILLUSTR.	BLZ. 72
BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.	

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

DE SCHAT DER INCA'S

DOOR

6) H. B. MARRIOTT WATSON.

VIERDE HOOFDSTUK.

HET BEGIN VAN ONZEN TOCHT

TUSSCHEN de gebeurtenissen van dien avond en onze inscheping in Southampton moesten bijna drie dagen verlopen. De *Albuquerque* vertrok om twee uur 's middags, terwijl Cassilis en ik over de verschansing leunden en een wakend oog op de kust hielden. Wij hadden daar een speciale reden voor. Houston lag in zijn hut als patiënt.

De twee dagen in Londen waren geheel in beslag genomen door allerlei bezigheden. Houston had kamers in Clapham, maar, zooals u straks zult bemerken, werd ik dit eerst later gewaar. Hij had ons een adres gegeven aan een hotel in Bloomsbury. Het was natuurlijk noodzakelijk dat wij elkaar konden vinden, daar er dingen waren die wij samen moesten regelen, maar Houston scheen ons te vermijden. Ik piekerde erover wat hij voor spel zou spelen en vooral of hij eerlijk spel speelde. Cassilis liet er zich niet over uit, maar maakte zijn toebereidselen op de manier van een geroutineerden wereld-reiziger.

Wij ontmoetten Houston een paar keeren in magazijnen waar wij onze uitrusting kochten en een keer kwam hij mij 's avonds op mijn kamers opzoeken. Dien zelfden avond zocht hij Cassilis op in het Savoy hotel. Onder al zijn voorgewende zorgeloosheid meende ik een koortsige, rusteloze haast te bespeuren. Hij scheen naar het vertrek te verlangen en ongeduldig te worden onder het gedwongen oponthoud.

„Misschien hadden wij beter gedaan met een Holt boot van Liverpool te gaan —” begon hij, fronste het voorhoofd en zweeg. „Maar de *Albuquerque* zal ons eerder aan land zetten. In ieder geval — het is mogelijk, Mr. Poindexter, dat ik te laat zal zijn voor den boottrein. Wacht u dan niet op mij. Gaat u maar door. Ik zal zorgen op de boot te zijn voor ze vertrekt”.

Het leek mij zool geen onnoodige, toch zeker een voor-

barige mededeeling; ze klonk in ieder geval nog al mysterieus. Cassilis dacht er over na toen ik het hem vertelde.

„Ja”, gaf hij toe. „Dat is 't allemaal. Maar ik vind 't wel aardig. Wij vertrekken tenminste niet als een stelletje gewone toeristen. Wij brengen een atmosfeer van het avontuurlijke met ons mede, Jack”.

Hij glimlachte en ik kon niet anders dan hem gelijk geven. Zoo moesten wij de zaak ook opvatten. En zoo verliep de tijd en het werd Woensdagavond — de avond vóór ons vertrek. Cassilis en ik vierden hem door een klein diner in het Savoy hotel, waarbij wij ons aan gissingen waagden over onze reis.

„Het is dwaasheid”, zei ik, „maar het is interessant”. „Het is leven”, zei Cassilis lachend, terwijl hij zijn wijn dronk. „In het diepst van mijn hart, geloof ik er niet in”, merkte ik op.

„Ik heb geloof in hem”, zei Cassilis, „ik heb een groot geloof in hem. Hij is geweldig. Ik weet niet of hij een schurk of een held is, maar ik weet, dat hij iets voor ons beteekent — al weet ik niet of hij ons naar den dood of naar den roem zal leiden. Op zijn gezondheid! Op onzen tocht!”

„Bent u Mr. Poindexter?” vroeg een kellner, die bij ons was gekomen. Ik knikte. „Spoedbestelling, mijnheer”.

Ik nam een brief van het blad en opende hem. Er was slechts één mensch, die wist, dat wij hier dineerden en dat was — ja, hij kwam van Houston, van een adres in Clapham en was blijkens de halen en vlekken in groote haast geschreven. Toen ik het briefje gelezen had, reikte ik het Cassilis toe.

„Gek”, zei hij. „Het moet hem erg plotseling overvallen hebben”.

„Influenza werpt je terneer als een aangeschoten patrijs”.

Hij dacht even na. —

„Goed, als hij wil, dat wij zonder hem naar Southampton vertrekken, moesten we dat maar doen”.

„Vindt je 't prettig hem achter te laten?” vroeg ik.

„Om den dood niet”, zei Cassilis.

Zoo dacht ik er ook over. Ik stond op en hij volgde mijn voorbeeld.

„Het komt mij voor, dat wij eerst aan het begin van het mysterie staan”, zei ik, terwijl ik mij kleedde.

„Geweldig leuk”, mompelde Cassilis. „Je gaat zeker naar Clapham?”

„Beste vrind, je bent een uitnemende gedachtenlezer. Daar ga ik heen”.

„Daar gaan wij heen”, verbeterde hij mij.

In Clapham vonden wij gemakkelijk het adres, een groot pension in een deftige, rustige straat. Wij schenen nog al lang te moeten wachten, voor wij bij Houston werden toegelaten. Ik vermoed dat er boodschappen naar boven gingen en vragen beantwoord moesten worden. Maar toen onze bona fides vaststond, werden wij in de ziekenkamer gelaten.

De man zag er bleek en ziek uit, hij scheen zich moeilijk te kunnen bewegen en moeite te hebben zijn woorden te vinden. Zelfs voor iemand, die een hevigen griepaanval had, leek hij buitengewoon verzwakt. Hij trachtte zich te beheerschen, maar zijn oogen keken angstig.

„Het spijt mij vreeselijk, dat ik het zoo te pakken heb gekregen, Mr. Poindexter. Maar het mag geen verandering brengen in onze plannen”.

„Het spijt mij, dat u ziek geworden bent”, antwoordde ik „Het is zeker plotseling gekomen”.

„Dat is 't”, zei hij. „Het komt onverwachts. Maar ik zal er wel door komen. Als u maar gewoon uw gang gaat, zal ik mij rustiger voelen. Als ik kan en de dokter verzet er zich niet absoluut tegen, kom ik morgen wel aan boord. Zoo niet, dan kom ik met de volgende boot. Ik ben er zeer op gesteld, dat u deze niet verzuimt”.

Wij praatten nog even en toen wij hem beloofden, dat wij onzen gang zouden gaan, scheen hem dit gerust te stellen. Toen wij de kamer zouden uitgaan, haalde ik mijn sigarettenkoker uit mijn zak, stak een sigaret op en bood hem, als ware 't in gedachteloosheid, een aan. Hij greep er naar en ik stak een lucifer voor hem op.

Toen wij beneden waren gekomen, verbrak Cassilis de stilte „Hoe ben je op dat idee gekomen?” vroeg hij snel.

„Heb je gelet op de asch op het aschbakje?” vroeg ik. „En waar was je neus, mijn vriend?”

„Ik dacht niet — ik lette niet op details, ik lette op hem”, antwoordde hij en toen schoot hij in een lach. „Stel je voor om je zoo te verraden! Influenza en rooken! Mijn Hemel, ik zou met influenza niets lusten!”

„Als 't dan geen influenza is, moeten we weten, wat 't wel is”, antwoordde ik. „Naar mijn idee is 't voorgewend”.

Cassilis schudde het hoofd. „Dat geloof ik niet”, zei hij. Wij zaten in een impasse. Wij wisten het niet en wij wisten het nog niet den volgenden dag, toen wij op het bovendeck van de *Albuquerque* stonden en naar de drukte bij den steiger keken.

„Hij kan onmogelijk vóór ons zijn vertrokken”, zei Cassilis ten slotte bij wijze van troost. Dat kon hij ook niet. Wij hadden alle mogelijke bootvaarten bestudeerd, tal van kantoren bezocht en we beschouwden ons als experts in de Zuid-Amerikaansche vaarten en lijnen. Wij moesten met de *Albuquerque* vroeger aankomen dan eenige andere boot.

Wij keken naar de passagiers, die aan boord kwamen, met de matige belangstelling die oude, geroutineerde reizigers in zoo'n geval betoonen. Eerst een oude man met zijn dochter, het meisje mooi en opgewonden, de vader met de onverstoorbare waardigheid van een aartsengel; twee jonge lui, sportief gekleed, klaarblijkelijk leegloopers; een levendig troepje, drukpraktend en geneigd tot tranen, hoofdzakelijk vrouwen; een lange, magere man met holle wangen, klaarblijkelijk iemand die in een zachter klimaat gezondheid ging zoeken; en een zee-officier die uitkeek naar een vriend — of wellicht een verloofde.

Cassilis stootte mij aan.

„Jack, zie je dat daar op den steiger?” vroeg hij.

Ik had een anderen kant uitgekeken, maar nu volgde ik de richting van zijn hand. Iemand kroop met moeite uit een invalide-karretje en er was iets in de houding van het hoofd, dat mij bekend voorkwam.

„Houston!”

Cassilis staaarde hem aan. De man klom, op den arm van een bediende leunend, de ladder op en bereikte langzaam en met moeite het dek. Cassilis verliet mij en draafde naar het middendeck. Ik wachtte. Binnen tien minuten was hij terug.

„Jack, nu wordt de zaak nog gekker. Ik dacht eerst, dat ik er een gat in zag, maar nu zie ik weer niets”.

„Ik heb het van begin af aan niet begrepen”, antwoordde ik. „Wat heeft hij gezegd?”

„O, dat de dokter er geen bezwaar in zag, dat hij vertrok, mits hij voorzichtig was. Hij ziet er uit, alsof hij ongerust is”.

Onder ons ging een patrijspoort open en er verscheen een gelaat in de opening. „Houston!” riep ik opnieuw uit.

Er was tijd genoeg over de zaak na te denken en ik wijdde dus weer mijn aandacht aan den steiger. De meeste menschen verlieten het schip, maar enkelen kwamen nog aan boord. Echter niemand die mijn bijzondere aandacht trok.

Binnen enkele minuten begon de schroef te draaien. Wij voeren weg. Een breede strook schuimend water scheidde ons van de kust. Ik hoorde iets dicht slaan en zag dat Houston's patrijspoort gesloten werd. Cassilis wees een meisje in een bontmantel de merkwaardigheden langs de kust; ik liep het dek af en keek naar de verdwijnende stad. Daarna ging ik naar beneden en liet mij door den eersten steward Houston's hut aanwijzen.

Hij lag in bed, maar rookte een sigaret en ofschoon hij nog bleek was, was zijn gelaatsuitdrukking opgeruimder dan toen ik hem het laatst gezien had. Hij begroette mij opgewekt.

„U ziet, het is toch gelukt”, zei hij.

„Dat doet me plezier”, antwoordde ik. „Toen ik u gisteren zag, had ik het niet gedacht”.

„O, ik ben taai”, zei hij onverschillig en bracht toen dadelijk het gesprek op de reis en onze vooruitzichten.

Toen ik hem verliet, was ik sterk onder den indruk van zijn verbazende levenskracht. Ze gloeide in zijn oogen, in zijn magere gelaatstreken, in de gespierdheid van zijn heel tener lichaam.

De reis was middelmatig vervelend; de eenige variatie was het aanleggen aan de verschillende havens van Rio de Janeiro af. Dit brak de eentonigheid; een eentonigheid die te sterker was door dat ons gezelschap zoo weinig interesse bood. En in die beperkte ruimte zag en hoorde men zijn reisgezellen te veel, leerde men ze te goed kennen.

De vrouwen waren niet in staat zelfs in jonge harten eenig enthousiasme op te wekken; en de mannen waren de gewone handelaren op Brazilië en Argentinië, Portugeesche militairen en handelsreizigers op weg naar de Stille Zuidzee.

Bij deze laatste categorie van menschen amuseerde ik mij nog het best. Zoowel Cassilis als ik voelden sympathie voor die mannen. Het zijn pioniers, die met al hun brutaliteit en gebrek aan manieren een atmosfeer van moed en doorzettings-

vermogen meebrengen. Zij zijn openhartig, weten precies wat zij willen en sluiten zich snel aan. Er was een stelletje dat elkaar spoedig vond en zich 's avonds in een hoekje van den salon amuseerde met domino, kaarten, groc en verhalen. Er was een zwaar gebouwde Schot bij, Mackenzie genaamd, Coop, een kleine Londenaar en nog zoo eenigen.

Zoowat een week na ons vertrek uit Southampton kwam Houston aan dek en hij sprak zeer optimistisch. Hij was uiterst beleefd jegens de dames en hield zich hoofdzakelijk met haar bezig. Hij was vriendelijk voor allen, maar zocht hoofdzakelijk het gezelschap van het jonge meisje in bont waar Cassilis mee gepraat had — een katje, dat zich wel bewust was van haar bekoorlijkheden. Maar ook bij de mannen was hij populair en als er niemand anders was, sloot hij zich aan bij de handelsreizigers.

Er gebeurde niets bizonders tot den tweeden dag vóór onze aankomst. Er waren telkens menschen afgestapt aan tusschengelegen havens en ons gezelschap was nu beperkt. Het meisje waarvan ik zooeven gesproken heb, was nog aan boord; zij ging familie in Peru bezoeken. Ik weet niet precies hoe het ging, maar ik geloof, dat zij vond dat haar dekstoel niet goed geplaatst was. Houston sprong op om haar te helpen. Er stond een zware kist in den weg, hij trachtte ze te verschuiven, maar het lukte hem niet. Toen ik hem wilde gaan helpen, zag ik hem plotseling verbleeken. Hij werd spierwit en viel in zwijm. Cassilis en ik droegen hem met behulp van een steward naar zijn hut en brachten hem bij met een glaasje cognac. Hij ging rechtop zitten met een breeden glimlach.

„Ben ik flauw gevallen? Gek is dat! Dank u wel”. Hij scheen ons graag zoo gauw mogelijk zijn hut uit te hebben.

„Als u er niets tegen hebt, zou ik graag even rusten”.

Wij gingen weg en Cassilis liep zwiingend naast mij de trap op.

„Dus dat was 't”, zei hij ten slotte.

„Wat?” vroeg ik verbaasd.

„Zag je 't niet? Neen; jij stond aan den anderen kant. Toen wij zijn hemd losknoopten, zag ik het duidelijk. Ik begrijp niet waarom hij dat zoo stil wou houden.”

„Beste vriend”, zei ik ongeduldig, „ik zou nu eigenlijk wel eens willen weten —”

„Een mes-wond”, zei hij kortaf. „Ik zou zeggen een diepe wonde, kort geleden toegebracht. Dat verklaart natuurlijk zijn flauw vallen. En dat verklaart ook zijn influenza. Ik wou wel weten waarom . . .”

Ik was geschrokken. Een snijwond!

„Waarom zou Houston beweerd hebben, dat het wat anders was?”

„Ik wou dat ik 't wist”, antwoordde Cassilis schouderophalend.

Wij zwegen beiden.

„Ik laat me hangen als ik er een syllabe van begrijp”, begon ik.

„O, een syllabe — dat wel”, zei Cassilis. „Maar meer ook niet. Het eenige wat ik inzie is — dat er nog een ander behalve wij op zoek is naar den Grooten Visch”.

„Dat weten wij door mijn avontuur in de veilingzaal”, stemde ik toe. „Maar waartoe dient die aanval op Houston?”

Cassilis keek peinzend. „Ik denk, dat wij daar ginds een levendige vacantie zullen doorbrengen”, zei hij, terwijl hij keek naar den keten der Andes, die in mist gehuld stond.

Dat had ik van 't begin af wel gedacht, ofschoon het prettig genoeg was, toen wij in Callao aan land stapten. Wij waren er beiden nog nooit geweest en al was het slechts het uitgangspunt voor het eigenlijke doel van onzen tocht, het gevoel van ruimte na de beperkte bewegingsvrijheid aan boord was een groot genot. Houston ging dadelijk aan het werk. Hij wilde niet dat wij hem vergezelden en verdween dien middag na onze aankomst zonder dat wij wisten waarheen hij ging.

„Ik zal u wel bericht sturen”, zei hij. „Ik zal alles in gereedheid brengen. Hoe minder publiciteit wij er aan geven, hoe beter”.

„Denk je, dat hij plan heeft zich uit de voeten te maken?” vroeg Cassilis.

„Neen”, zei ik. Ik weet niet waarom ik dat dacht. Maar het bleek dat ik gelijk had. Toen wij drie dagen in Callao waren, kregen wij bericht van Houston en volgens zijn instructies namen wij passage op een kustvaarder naar Mollendo.

Cassilis en ik hadden een uitstapje gemaakt naar Lima, waar de jonge dame die hem interesseerde nu woonde en waar wij het genoeg hadden de beide handelsreizigers, den Schot en Coop, te ontmoeten.

(Wordt vervolgd).

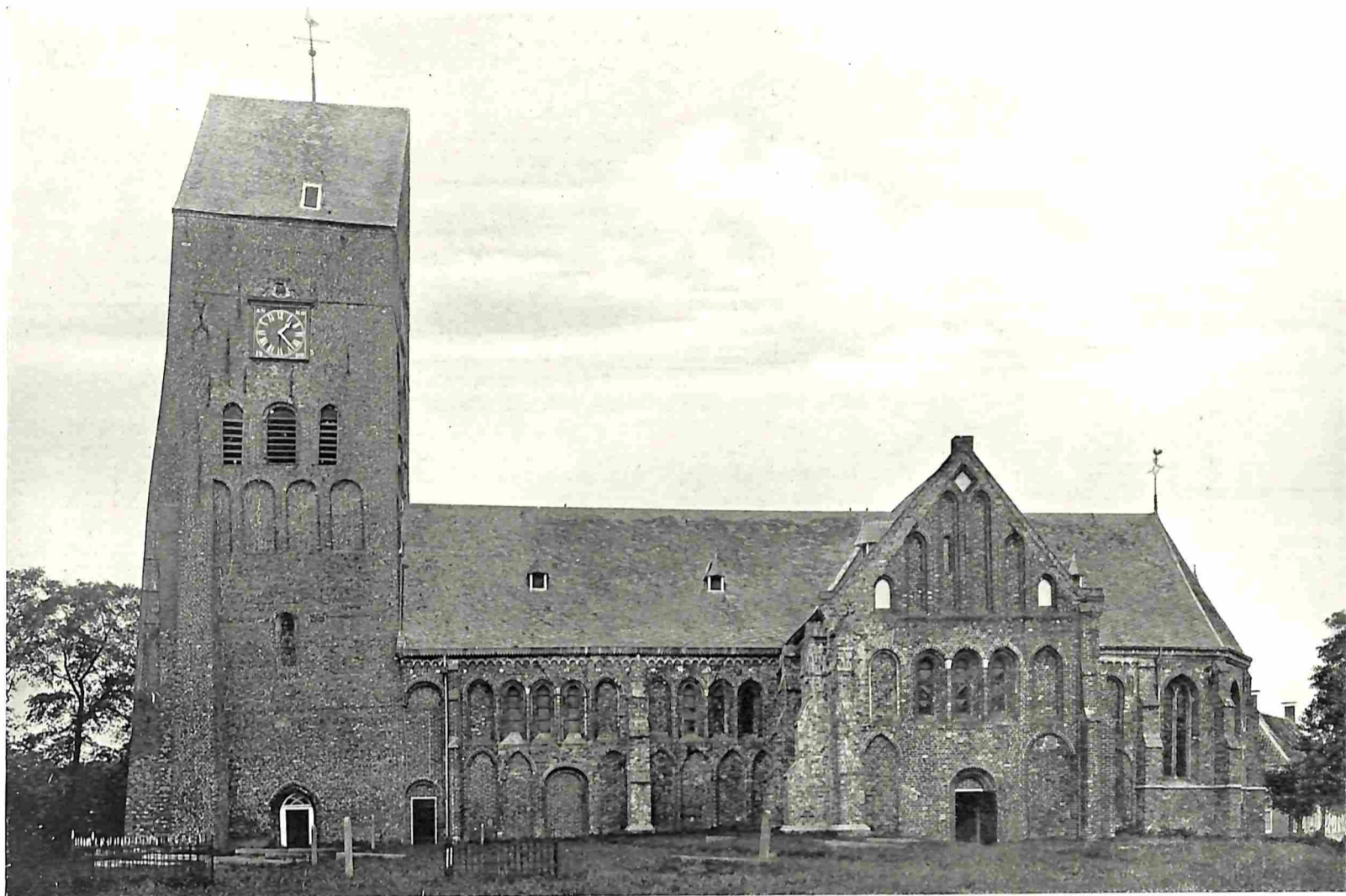

Foto C. Steenbergh.

DE KERK TE STEDUM, GEZIEN VAN HET ZUIDEN.

DE KERK TE STEDUM.

OM den lezer met Pott's aardrijkskundig woordenboek spoedig terecht te helpen: „*Stedum*, dorp en gemeente in de provincie Groningen, kanton Appingedam, $1\frac{3}{4}$ uur ten Z. O. van Onderdendam, $2\frac{1}{2}$ uur ten W. van Appingedam, $\frac{3}{4}$ uur ten Z. W. van Loppersum aan den spoorweg Groningen—Delfzijl”. Het is een merkwaardig en bloeiend dorp in het Groningerland. Van der Aa vermocht er een eeuw geleden veel van te vertellen; één der leden van den uitgezochten staf van zijn medewerkers voor dit gewest gaf aan zijne kennis betreffende den aard van den bodem, welke het oude dorp met de gemeente van denzelfden naam beslaat, aldus uiting: „De grondgesteldheid is niet overal dezelfde. Aan de O. Z. bestaat de bodem uit vette klei, met zand vermengd; aan de N. en Z. kant is de klei zwaarder en minder zandig. Ten Westen treft men eerst klei en daarna roodoorn aan”. De landbouwdeskundige van den hedendaagschen tijd schreef in den Gids „in en om Groningen” over de in dit deel der provincie gelegen gronden: „Na Middelstum (meer Westwaarts gelegen) verandert het aspect der omgeving. Het grasland heeft plaats gemaakt voor bouwland met voor het meerendeel vrij groote boerderijen . . . ; aan de gesteldheid van den bodem is het verschil tusschen de oudere zware kleigronden ten Westen van den weg Stedum—Middelstum—Kantens (de z.g.n. Delleweg) en de meer vruchtbare zavelgrond, ten Oosten van dien weg, duidelijk te onderscheiden. Hoe zwaarder de klei, hoe moeilijker en dientengevolge minder loonend de bewerking wordt. De beste, meest rendabele bouwlanden zoekt men derhalve nimmer op den zwaarsten kleibodem”. — Kortom, Groningen's meest kapitale boerderijen vindt onder den klokslag van den hierboven afgebeelden toren niet. ☞ Het is een gezegend land, het Groningerland. De aan boschrijke streken gehechte of in villaparken met bloemenweelde wonende landgenoot noemt de kille kleistreken van deze provincie kaal; in den winter geven ze hem den indruk van bijna onherbergzaam te zijn, althans in hooge mate onaangenaam om er te wonen, en hij prijst zich gelukkig weer Zuid-

waarts te kunnen gaan. Maar de op het land geboren en getogen Groninger is gehecht aan zijn boomlooze vlakten, aan de effen landen, eentonig, van dorp tot dorp, zelfs aan zijn onbegaanbare kleiwegen; opgegroeid met het koude, vaak gure klimaat heeft menig Groninger, die elders zijn bestaan vond, terugverlangd naar de streken van waar hij kwam. ☞ Niets trekt hem zoo als het land van zijne vaderen, de bekende dorpen, de landerijen met hunne hoeven, met die enkele beschermende boomen; de dijken met hunne oneindige vergezichten, en die levende stofferingen van het land, de regelmatig terugkeerende stand van de veldgewassen, het weiden van het vee en de bewerking van de zware akkers. ☞ Zoo ligt daar ook Stedum in deze weinig of niet door vreemdelingen bezochte streken; van tijden af, van welke geen menschenheugen is, leefde de landman er om de oude kerk; de eeuwen streken over dezen doodenakker, waarin geslachten geslachten ten grave zagen gaan. ☞ Vermeld wordt de naam reeds omstreeks het jaar 1000 van de jaartelling, waarmede de mensch aan den loop der tijden regelmaat tracht te geven; de inkomsten van de abdij Werden uit goederen, in deze streken gelegen, werden toen opgesomd. De kleinste gehuchtjes van het Groningerland, die thans, na zoo langen tijd, niet grooter worden aangetroffen dan van een paar huizen en hofsteden, en waarschijnlijk ook nimmer grooter zijn geweest of zullen worden, vindt men in die lijst vermeld; namen van personen, die in Stedum moeten hebben gewoond, treft men, evenals bij de andere plaatsen, er aan: een Sigerd, Tammo, Ipo, Luippo, Dodoko, Tiadward, Sikko. ☞ Naast Stedum, in den Latijnschen tekst Stedon genoemd, is er sprake van een Stedarawalda. Wat hiermede wordt bedoeld is niet duidelijk; twee bewoners worden er op het jaar 1000 als schatplichtigaangegeven: Hildisuid en Wigbald. Bij oudere historieschrijvers wordt verhaald, dat Stedum den naam gaf: „aan het bijgelegen bosch Stederwalde. Dit bosch, 't welk in de Werder brief vermeld word, is naderhand uytgeroeit; doch de plaats waar het gestaan heeft, is noch bekend onder den naam van Stuerwold”. ☞ Degeen

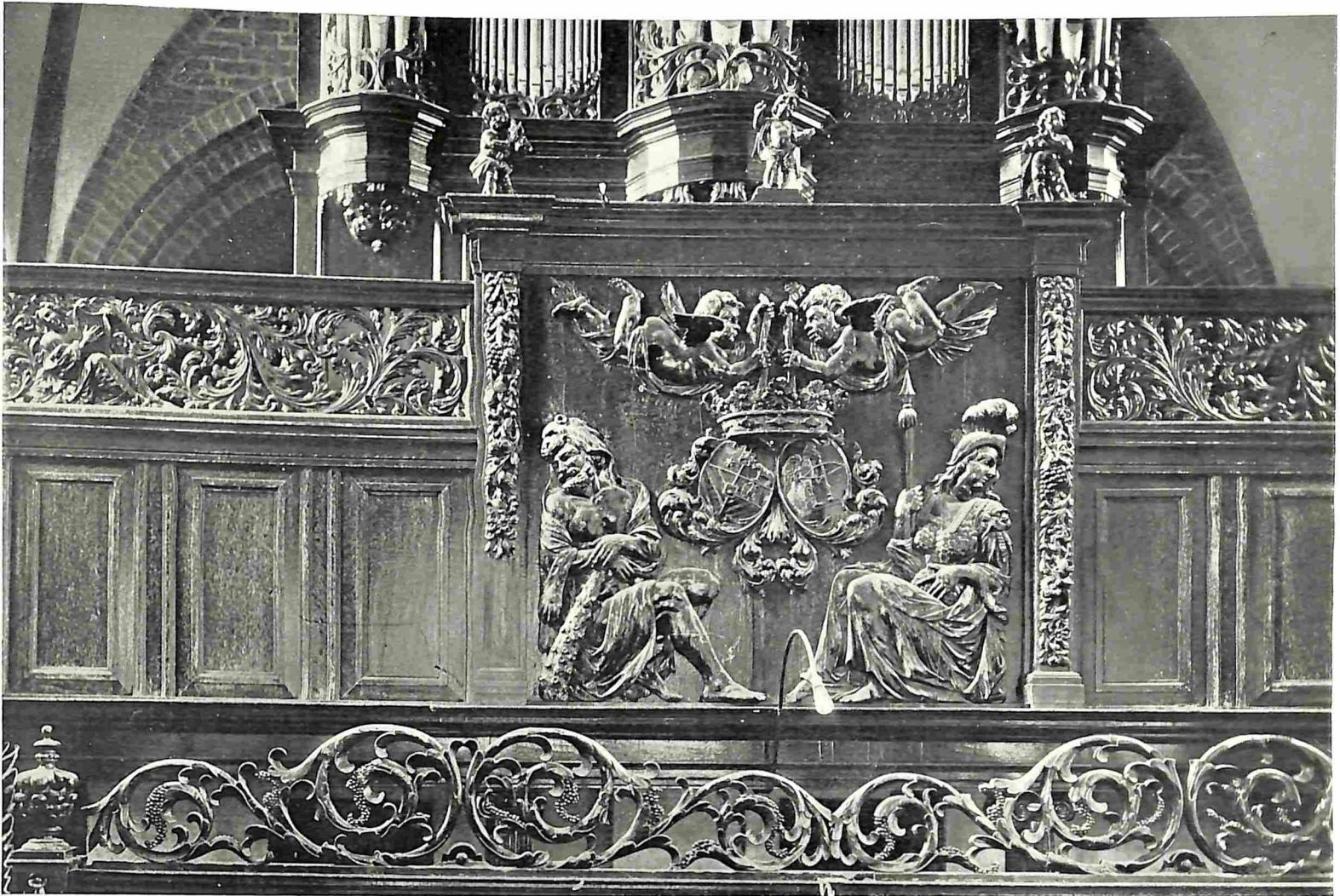

Foto C. Steenbergh.

RIJK GEBEELDHOULD PANEEL DER ORGELGALERIJ IN DE KERK TE STEDUM.

die ter plaatse welbekend is, vindt die naam thans terug in het gehuchtje Steerwold, onder de gemeente Ten Boer op $\frac{1}{4}$ uur ten Zuid-Westen van het kerkje van het voormalige klooster Thesinge. Van der Aa, die nog leefde in den tijd van de groote gezinnen, wist er van te vertellen, dat er in zijn dagen twee huizen werden gevonden met ruim 20 inwoners; schijnbaar is de bevolking, die er in het jaar 1000 door de twee genoemde oude Groningers vertegenwoordigd werd, in Stederawalda constant gebleven. ☒ Men hechte aan deze veronderstelling niet te zeer. Noch van de vroegere beschrijving, waarvan niet zeker is of die ooit op deze kleigronden heeft bestaan en welke men slechts gist uit de toevoeging „Walde”, noch van de juiste plaats staat iets vast. Bij de verklaringen, welke in het Oorkondenboek voor Groningen en Drenthe aan den voet der bladzijden zijn gesteld, vindt men namelijk op ± 1000 gezegd, dat Stederawalda correspondeert met Steerwolde onder Ten Boer en op ± 1160 met Steerwolde bij Stedum. ☒ Evenmin als van de andere Groningsche kerken is van die te Stedum de ouderdom bekend. Het meer aangehaald aardrijkskundig woordenboek der vorige eeuw geeft als stichtingsjaar aan, zonder bewijspplaats echter, 1296, met de toevoeging: „is een deftig en welonderhouden gebouw versierd met een fraai orgel en op het koor een graftombe enz.”. De bouwkundige Peters dateert haar minder bepaald met: de oorsprong vindende in de dertiende eeuw, op grond van hare planvorming, samenstelling, gewelfvorming en muurversiering tot dien tijd komende; hij beschrijft ze als eertijds gewijd aan den Heiligen Nicolaas; met een schip van drie traveeën, aansluitend aan een dwarspand, eveneens van drie traveeën en eindigend in een rechthoekig gesloten koor, met uitgebouwde absis. ☒ In tegenstelling met verschillende andere Ommelander kerken heeft Stedum's godshuis zijn oorspronkelijke gedaante niet bewaard. In de eerste helft der 15e eeuw (volgens Peters 1418), is de kerk aanmerkelijk verbouwd; uit dien tijd moet dateeren de thans vijfzijdige koorluiting, de sacristie met verdieping. Volgens anderen zou die pas dateeren uit den aanvang der 16e eeuw, alsmede de zeer zware toren. Voor de plaatsing van deze laatste zou een gedeelte van de 3e travee van het lange schip zijn weggebroken; de te zware contreforten, die den massalen toren schragen, worden op een lateren tijd ge-

steld. ☒ Zeer eigenaardig is dat de toren in zich een toren op zich zelf besluit; de zware klokken namelijk hangen in een geheel binnen het grondplan van den buitentoren vrijstaande steenen klokkenstoel met vier zeer massale pijlers, door spitsbogen onderling dubbel verbonden, van meer dan 16 Meter hoogte; tot deze torenconstructie zoude zijn overgegaan, om het bouwwerk tegen schadelijke gevolgen van het luiden der klokken te bewaren; soms ook heet het dat zonder meer een toren om een bestaanden toren werd heengebouwd; in de constructie echter van de in den muur van den buitentoren uitgespaarde trap, meende de verdienstelijke bouwkundige eene aanwijzing te moeten zien, dat de binnentoren naderhand werd aangebracht. ☒ Omstreeks 1875 verkeerde de kerk in verval; toen kerkvoogden in den winter van 1875/76 besloten hadden, dat zij zou worden hersteld en tevens wat opgeknapt, gecement en gewit, terwijl de lijsten, pilasters en de uitgemetselde kolommen zouden worden af- en weggekapt en „schier” worden afgewerkt, was de ondergang van het fraaie gebouw zeer nabij. In Mr. A. J. Thomassen à Thuesink van der Hoop van Slochteren had het College van Rijks-Adviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst echter een wakend correspondent. De bemiddeling van dezen had tot gevolg, dat de reeds uitgeschreven aanbesteding van de „herstelling” werd opgeschort. De bouwmeester Cuypers werd, na overleg met kerkvoogden, belast met het opmaken der restauratieplannen; deze kwam tot een eindcijfer van / 27.400, waarin de kerkvoogdij tot een bedrag van / 3000.—, in drie gelijke termijnen, zou kunnen deelnemen. ☒ Gelijktijdig beschreven de Rijks-Adviseurs de verdiensten der kerk voor den Minister als: „eene der merkwaardigste overblijfselen van de Vaderlandsche bouwkunst uit vorige eeuwen, welke tot ons zijn gekomen; zoowel wat de groote zeldzaamheid van gebouwen in den trant van deze kerk opgetrokken en onveranderd gelaten, als om de kunstwaarde der Stedummerkerk als baksteenbouw, behoort deze de aandacht te trekken”. Als volgt werden de bijzonder qualiteiten daarop nader aangegeven: „de kerk zelve, eene kruiskerk, zonder zijbeuken, en oorspronkelijk een vierkant koor, is geheel van baksteen opgetrokken in de XIIIe eeuw; de vijfhoekige choorsluiting is in de XVe eeuw daaraan toe-

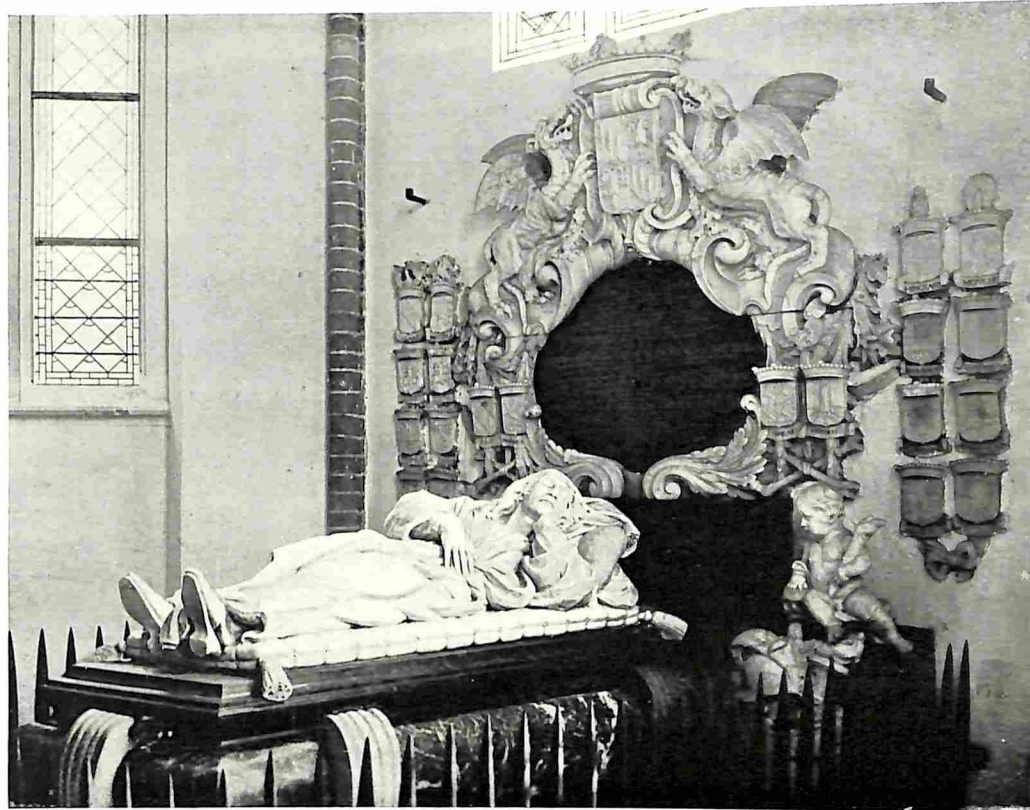
gevoegd en de ruime sacristy met hare verdieping dagteekent uit den aanvang der XVIe eeuw. De kerk te Stedum en die te Zuidbroek (eveneens in de provincie Groningen) zijn zonder twijfel de eenigst ongeschonden bewaarde, fraai en volledig doorgevoerde voortbrengsels van den XIIIe eeuwischen baksteenbouw, welke in geheel ons Vaderland nog voorhanden zijn. Opmerkelijk is de aanleg der gewelven, zoodat de kerk door de eigenaardige constructie dier gewelven, welke hoog in de kap opstijgen, niet-tegenstaande de betrekkelijk lage zijmuren, zich inwendig hoog gewelfd vertoont. Het is evenwel te betreuren, dat de bouwmeester het gebruik van buitencontreforten tegen de hoofdbogen (arcaden) niet terstond en gelijktijdig bij het optrekken van het gebouw aangewend heeft, dewijl dan de gevelmuren niet zouden zijn uitgeweken en het gebouw ontsierd geworden door de later aangebrachte zware steunbeeren". Over den klokkenstoel in den toren, waarvan de pijlers 1.90 M. in het vierkant meten, schreef het College aan den Minister: „Allermerkwaardigst en in zijn soort geheel eenig is de gemetselde klokkenstoel, welke geheel in baksteen van uit den grond op is opgehaald; waarschijnlijk is deze toren kort na of misschien reeds onder het bouwen uit het lood geraakt, waarom men, uit vrees voor meerdere

afwijking van de loodlijn, de klokken niet op de gewone wijze in een klokkenstoel van hout, rustende op in de muren gelegde balken, heeft durven hangen, maar de voorkeur heeft gegeven aan een uit den grond opgetrokken klokkestoel. Zeker is dat daardoor het gevaar voor verzakking en afwijking veel is verminderd". De restauratieder kerk, welke men volledig door den oud rijksbouwmeester behandeld vindt in den Groningschen Volksalmanak voor 1899, zullen wij niet verder volgen. Niettegenstaande de hardheid van de bij het herstel aan-

gebrachte kleuren vertoont de kerk een zeer fraai interieur. Verschillende gedeelten zijn rijk aan kleine oude muurschilderingen en versieringsmotieven; in tegenstelling met de meeste Ommelander kerken getuigt het beeldhouwwerk der banken van eene rijke behandeling, hoewel achterstaande bij dat, hetwelk in de kerk van het Groningsche dorpje Pieterburen wordt aangetroffen. Bouwkundigen van uitnemende reputatie geven bij vergelijkingen tusschen de voortbrengsels van den baksteenbouw in het oude Groningerland niet de eerste plaats aan Stedum's kerkgebouw. Voor hen staat Zuidbroek bovenaan; door de fraaie ligging echter midden in het dorp treft de kerk van Stedum oneindig meer, dan die van het zeer gestrekt gebouwde dorp Zuidbroek. Aan grafmonumenten van beteekenis zijn de kerken in het Noorden van Nederland niet rijk. Zooals bekend is, bevindt zich in het miniatuurkerkje te Midwolde, in den Zuid-Westhoek der provincie Groningen, de veelgeprezen marmere graftombe, die Anna van Ewsum van het huis Nienoord door Rombout Verhulst deed maken voor zich en hare vooroverleden mannen en hare vele kleine kinderen. Daarnaast bevat de kerk te Uithuizermeeden in het allernoordelijkste deel van Groningen een zeer sober monument van, naar het heet, Bentheimersteen, voor den Ommelander hoofddeling Rudolf Ungersma, van omstreeks 1575. Het derde, dat hierboven is afgebeeld, bevindt zich in Stedum's kerk. Op een dunne matras, waarover een

laken ligt gespreid, rust het beeld van Adriaan Clant, den heer van Stedum en heer van Nittersum. Het hoofd wordt ondersteund door een peluw met een hoofdkussen; in een lange kamermantel die neerligt in losse breede plooiën, is het beeld gestrekt; het lichaam is eenigszins naar de Zuidzijde gekeerd; de eene hand ondersteunt het hoofd, de andere houdt geopend den mantel vast; zeer fraai zijn de details van de kleding, zeer wezenlijk zijn de houding en de gelaatsuitdrukking weergegeven. Hoewel daarvoor geene bewijzen, anders dan aan de uitvoering van het monument zelf ontleend, kunnen worden bijgebracht, wordt het bijzonder mooie beeldhouwwerk zonder eenige bestrijding aan Rombout Verhulst toegeschreven. Bij Van Notten's beschrijving van het werk van dezen meester vindt men de tombe zeer fraai gereproduceerd. Omsloten door de emblemata van zijn geslacht en stand bracht de beeldhouwmeester het graf-schrift aan, ter herinnering aan de „eeuwige nagedachtenis van een man, uit een beroemd geslacht gesproten, uitmuntend door eene lange reeks van edele voorvaderen, *Adriaan Clant* van Stedum, heer van Nittersum, die om zijne uitstekende bekwaamheden meermalen benoemd werd onder de grootmachtige afgevaardigden der provincie, waar hij geboren was en om zijn groote verdiensten, gedurende negen

jaren, namens die provincie, tot grooter heil van den staat, tot de hooge vergadering der Algemeene Staten der vereenigde Nederlanden was afgezonden er ter bewerking den eeuwigdurende vrede tusschen Spanjaarden en Vereenigde Nederlanders naar Munster, Westfalen afgevaardigd werd". Aldus vindt men den aanhef van het in het Latijn gestelde opschrift vertaald; en voorts gaat het daarop verder: „wiens dierbaar overschot, nadat hij zes-en-zestig jaren had geleefd, zijn zoon Johannes Clant van Stedum, heer van Nittersum, Stedum, Rin-

GRAFMONUMENT VAN ADRIAAN CLANT IN DE KERK TE STEDUM.

genum, Uitwierda, heer van Loppersum, Eestrum, Ten Boer enz. enz., afgevaardigde der Staten van de Vereenigde Nederlanden in dit tempelkoor eerbiedig heeft laten begraven". Daarop zegt het graf-schrift, dat de tombe mede de herinnering levendig houdt aan zijn grootvader Eilco Clant van Stedum, enz., één van zijn lange rij voorvaderen, en „aan zijn overgrootvader, die geacht mag worden van een even schitterende afkomst te zijn, Egbert Clant van Stedum, heer van Nittersum, een man van gezag onder de voornaamste Ommelanders, die eenmaal in hunnen naam de luisterrijke Unie van Utrecht geteekend heeft". Met nadruk spreekt de stichter van het monument nog den wensch uit, dat het gedenkstuk, dat hij voor zijn besten vader heeft laten oprichten, tot den jongsten dag bewaard moge blijven. Waarom dit opschrift, van wijsloopigheid en 17e eeuwischen ophef niet vrij, hier uitvoerig is weergegeven? De oorzaak ligt in eene overlevering, — Eens zoude, zoo luidt zij nog tot den huidigen dag voort, van de overheid van het geslacht Clant, hetzij van de zijde het gewest, hetzij van particuliere zijde, de keus zijn gegeven tusschen twee geschenken, als belooning voor zijne voortreffelijke daden; het was een kiezen tusschen twee zeer ongewone grootheden: al naar hij wenschte, zou men hem geven en voor hem aanleggen een rechten weg van zijn

huis Nittersum af naar de stad Groningen, of een grafmonument voor hem bouwen in Stedum's kerk. De keuze zou dan—zoals thans in de kerk nog te zien is—, op de graftombe zijn gevallen. Met hardnekkigheid houdt deze oude overlevering stand, die geenzins overeenstemt met den inhoud van het opschrift, waaruit duidelijk blijkt, dat de zoon ter eere van den vader en zijn voorzaten het monument in 1672 deed plaatsen. ☒ Zoals het met dergelijke overleveringen somtijds meer gaat, worden zij in den volksmond op andere personen of verhoudingen overgebracht. Ook, doch veel zeldzamer, hoort men eenzelfde sage verhalen met betrekking tot Ungersma's grafmonument in de Uithuizermeester kerk. Het wil ons voorkomen, als of men hiermede eens in een aantrekkelijken vorm de onbaatzuchtigheid van verschillende leden van het geslacht Clant heeft willen illustreeren. In de jaren van de Clant's op Nittersum was, ook vaak buiten het winterseizoen, het reizen langs de kleiwegen buitengewoon bezwaarlijk; door de bekleeding van de talrijke vertrouwensposten waren de leden van het geslacht vaak genoodzaakt den moeilijken weg te gaan, die naar de stad met een omweg liep, langs het Boterdiep of langs het Damsterdiep; het denkbeeld van een rechten weg moet derhalve, ook vóór het tijdperk van het automobilisme, voor den kasteelbewoner eene aantrekkelijke zijde hebben gehad. ☒ Het huis Nittersum bestaat sedert 1819 niet meer; de laatste bewoners Gerlacius hadden de bezitting in 1762 van de erven der Lintelo's gekocht; Everhard Frederik baron van Lintelo had daar in 1703 Nittersum's erfdochter, Petronella Clant, gehuwd. Van 1471 af had van dit bekende Ommelander geslacht de vaan van den ouden borg gewapperd; in dit jaar trouwde Egbert Clant de eenige dochter en afstammeling van den laatsten Nittersum, van wien het slot den naam droeg; nog verhaalt de grafzerk in Stedum's kerk het einde van dit geslacht: „Yn het jaer uns Heren MCCCCLXXI up sunt Martensdach starff Andeloff Nittersum, hooflink te Stem. God heb de ziele”.

R.

Foto C. Steenbergh.

IN DE KERK TE STEDUM.

De klokken van San Martino.

(Slot).

IK droeg Jaaps schildergerei de trap op, bracht het in zijn atelier. Daar hing de ijzige leegte van een vertrek, waaruit de bedrijvigheid voor immer geweken was. De nog gisteren gebruikte penseelen, de nog vette verfdotten op het witporseleinen palet, de schetsen, die gisteren nog verwachtingen wekten, de verbeelding noodigden tot invullen van kleur en schaduw, — het was alles herinnering nu opeens, een museum, een verzameling levenloze voorwerpen, die zoeven nog van toekomst spraken, nu alle naar het verleden waren gekeerd . . . ☒ Ik keek rond. Alles leek nu zoo somber. De aquarellen, die me tevoren een volkomen illusie van zon en licht hadden gegeven, schenen nu allen gloed te hebben verloren; in de teekeningen sprak alleen het zwart der lijnen: rouwranden om het kille wit van het papier, dat licht en leven had moeten suggereeren . . . ☒ Ik keek rond. En onwillekeurig zocht ik naar een ingelijste aquarel, met glas ervoor, die bij mijn eerste bezoek aan het atelier bijzonder mijn aandacht had getrokken: het portret van de mooie kellnerin, Celestina, die voor Jaap had geposeerd. Ik meende, dat ik het boven de deur had gezien. Tot mijn verwondering vond ik die plek leeg . . . Ja, daar had het toch gehangen . . . daar was de haak . . . Ik zocht nog tusschen andere lijsten, op den grond, tusschen portefeuilles, tusschen stapels teekeningen, in de kast . . . nergens, nergens ontdekte ik het dof goud van die lijst, die zoo mooi den roodbruinen achtergrond van het portret deed uitkomen, — een roodbruin, dat weer gloed bracht in de transparante, fluweelige huid onder het blauwzwarte haar der bekoorlijke Italiaansche. Ik had het nog eens willen zien, juist nu . . . Ik had nog eens willen kijken in die

diepe, groote oogen, die zoo zacht, zoo liefderijk, en tevens zoo vol temperament en hartstocht waren. Dat had Jaap mees-terlijk uitgebeeld, zonder flatteerende hulpmiddelen zoals bonte hoofddoeken, — enkel door zuivere ontleding van de fijne kleuren, die in onderlinge wisselwerking vol leven en karakter waren. Het was ongetwijfeld zijn knapste werk en daarom, zei hij, had hij het voor beschadiging willen behoeven en achter glas gezet. Maar ik zocht er tevergeefs naar . . . Zonderling. ☒ Toen ik dien avond iets uit mijn bagage nodig had, ontdekte ik, verscholen tusschen mijn beide koffers, een pakket, rechtop. Ik nam het in de hand. Onder het paktouw was een briefje gestoken, met de adreszijde naar het pakket gekeerd. Het bleek voor mij bestemd. In het Hollandsch stond het erop: Den Heer R. . . . ☒ Haastig scheurde ik het open: een briefje van Jaap! Het was met een onzekere, slordige

Foto C. Steenbergh.

HEERENBANK IN DE KERK TE STEDUM.

hand geschreven. Ik las: Waarde Vriend, — Als landgenoot en vroegere buur waag ik het je een verzoek te doen. — Ik moet weg van hier, en als je dit briefje leest, ben ik al vertrokken. Waarom, dat doet er niet toe. Ik neem bij dezen afscheid van je. — Ik zou graag willen, dat bijgaand pakket gebracht werd naar San Martino, aan de familie Bonelli. Ik heb verplichtingen jegens hen en kan me daarvan slechts op deze wijze kwijten. Het was me niet meer mogelijk zelf ervoor te zorgen. — Bij voorbaat mijn onuitsprekelijke dank voor dezen grooten vriendendienst. — Jaap”

☞ Verwezen stond ik op het briefje te staren, waarvan de letters dansten door het beven van mijn hand. Ik las nog eens: „Ik moet weg van hier en als je dit leest, ben ik al vertrokken” — Opzet dus? Zelfmoord?! ☞ Ik durfde het eerst niet te gelooven, — ging de gebeurtenissen van dien dag nog eens na, trachtte mijn geest te onttrekken aan den vertroebelenden invloed van mijn ontroering; ik deed mijn best om nuchter te denken, zuivere gevolgtrekkingen te maken Ik kon tot geen andere slotsom komen dan dit ééne gruwelijke, dat Jaap zichzelf verdronken had. ☞ In gedachten zag ik weer de oude, bouwvallige aanlegplaats met de uitgeslepen marmeren treden en de door bloeiende hangplanten overschaduwde muren, — den schildersezal, dicht bij den rand, — de plek, waar Jaap het laatst moest hebben gezeten, zóó, dat hij met een kleine beweging zijn stoeltje kon doen uitglijden. . . . Hij had zóó willen voorkomen, dat men aan zelfmoord zou denken. En niemand dacht aan zelfmoord.

Niemand, buiten mij. Ik alleen wist het. Die gedachte drukte me zwaar. ☞ Den volgenden morgen ging ik Jaaps laatsten wensch vervullen. — San Martino was een klein, armoedig dorpje, in de bergen, een uur of drie klimmen. Ik was er al een keer geweest, had er, van het kleine terras vóór de oude kapel, aan den rand van een diepen afgrond, genoten van het ruime uitzicht over het meer. ☞ Met het pakket onder den arm ging ik op weg, langs een smal, steenig pad, dat geleidelijk omhoog liep, achter de parken van landhuizen aan het meer. Het was er schaduwrijk en koel; kristalhelder water vloeiende door

DE KUST VAN HET BRETONSCHE EILAND BELLE ISLE.

een goot omlaag. Aan beide zijden hingen zware boomen over de lage, begroeiende tuinmuren, waartusschen mijn stap hol resoneerde, het ketsend geluid van mijn bergstok op de steenen metalig natinkelde. Het klimmen ging hier onmerkbaar, langs de gemakkelijke helling, in de vochtige kilte van lommer, steen en water. ☞ Maar na een uurtje hielden de zware boomen op. Het volle zonlicht goot neer op het uitgedroogde, hier stoffige pad, kaatste tegen de gebleekte muren, die nu wijngaarden afsloten. Zoo hoog het oog de helling kon opkijken, was het een mastbosch van rechte staken, elk omslingerd door een vaalgroene wingerdplant, waaraan onaantrekkelijke trosjes halfwassen druiven op rijpheid hingen te wachten. Naar de andere zijde, bergaf, benam deze eentonige beplanting mij het gezicht op het meer. De aanblik van de dunne, stoffig-groene wingerdbladeren tegen de wazig-blaauwe bergen in de verte trof me hinderlijk door gebrek aan tegenstelling, — alles licht, vaal ☞ Het pad werd smaller, en steiler Ik begon het warm te krijgen. Het pakket ging plakken in mijn klamme hand, het stugge pakpapier raakte doorweekt, gaf mee, zoodat een vinger erdoor heendrukte Ik voelde iets van den inhoud. . . . Een lijst Opeens flitste me door het brein: het portret van Celestina! ☞ Een niet te bedwingen nieuwsgierigheid, die ik, toch, heel even voelde als onverenigbaar met piëteit voor een doode, deed me gluren door het gaatje, dat mijn vinger in het pakpapier had gemaakt. Een klein detail van een dofverguld decor versterkte mijn vermoeden: dezelfde lijst. Ook de grootte van het pak stemde met die der aquarel wel overeen. Ik had, voor mezelf, voldoende zekerheid, dat het Celestina's portret bevatte. ☞ Den verderen weg verdiepte ik

mij in velerlei gissingen. Waarom moest dit portret naar San Martino? Wat had Jaap uit te staan met een Italiaansche familie daar? Ik trachtte zelfs verband te leggen tusschen zijn zelfmoord en Celestina's dood Maar geen enkele mogelijkheid scheen me een aannemelijke oplossing van het probleem, dat me een raadsel bleef ☞ Eer ik het wist, had ik San Martino bereikt. Van de verdere, toch vermoeiende wandeling erheen, van het steeds wijdere panorama over het meer, van de sneeuwbergen, die hier en daar achter de rotskammen opdoken, naarmate ik hooger klom, van dat alles waren de indrukken mij onbewust gebleven. ☞ Een der eerste huisjes, waar ik langs kwam, was een cafétje. Ik wilde daar mijn dorst lesschen en dan tegelijk informeerden naar de familie Bonelli. Over een troebelen plas, die zijn oorsprong had in een mesthoop, waar een paar vuil-roze varkens snorkend rondwroetten, stapte ik naar de lage deur, die scheef hing in de roestige scharnieren. Een luid geruzie van mannenstemmen sloeg me bij het binnengaan tegemoet. Het bleek me evenwel, dat er niets bijzonders aan de hand was: vier mannen zaten in een hoek te kaarten, maar met het zuidelijk temperament, waaraan ik nog niet gewend was. ☞ Ik bestelde een glas wijn, en toen de dikke herbergierster dat voor me neerzette op de ruw-houten tafel, vroeg ik haar meteen, waar de Bonelli's woonden. — „O, u komt zeker voor de begrafenis?” — „De begrafenis?” vroeg ik verbaasd. — „Ja, straks wordt Celestina Bonelli begráven. U komt net op tijd om het te zien.” ☞ Een van de kaartende mannen bestelde

iets aan de vrouw. Ze schommelde weg, naar het buffet, toen met een glas wijn naar de andere tafel, waar ze wat aan den praat gehouden werd. ☞ Celestina's begrafenis Ik trachtte weer orde te brengen in mijn gedachten, die, na den langen vermoeienden tocht tegen de zonnige berghelling op, hier in de van dranklucht bezwangerde atmosfeer der lage, kleine gelagkamer niet in staat schenen om de feiten, die zich voor me bléven opstapelen, te verwerken. Jaaps zelfmoord, — Celestina's portret, — haar begrafenis, juist nu ☞ Het laatste restje van het besef, dat ik in dit land als toerist was, om te kijken, alles langs me heen te laten gaan,

„to see life without living it”, zooals ik het graag uitdrukte, — dat had ik nu wel verloren. Ik was verstrikt geraakt in een diep tragisch gebeuren, en gekweld door de gedachte, dat ik alleen van den zelfmoord afwist, bezwaard door de onverkwikkelijke taak om het portret van haar, die straks begraven zou worden, aan haar familie te bezorgen, voelde ik me ellendiger en eenzamer dan ooit. Uit mijn nog verwarde gedachten kwam tenslotte deze practische vraag naar boven: hoe ik op de beste manier dat pakket kon kwijtraken. ☞ De vrouw was weer in mijn buurt gekomen. „Zou iemand een boodschap voor me kunnen doen?” vroeg ik. — „Zeker.” En vóór ik mijn verzoek nader had kunnen preciseeren, was ze al weggesloft naar de open achterdeur, waar ze luidkeels, met de handen aan den mond, ging staan roepen: „Francesco!!!” ☞ Francesco kwam even later op bloote voeten binnenhollen, — een jongen van een jaar of vijftien, met levendige donkere oogen en blinkend witte tanden. — „Weet je, waar de Bonelli's wonen?” — Mijn vraag scheen hem belachelijk. Wat verwonderd wees hij door de groezelige ruiten naar het eind van het straatje, waar een groepje menschen voor een der bouwvallige huisjes stond te wachten: „Daar!” ☞ Ik gaf hem een paar lire, legde hem vooral uit, dat er breekbare waar in het pakket zat, en droeg hem op het bij de familie Bonelli te brengen. Voorzichtigheidshalve voegde ik er nog aan toe, dat hij, indien men hem vroeg, waar het vandaan kwam, niets anders mocht antwoorden dan: „van hôtel Caretti.” Door dezen voorzorgsmaatregel wilde ik voorkomen, dat ik nog langer bij de gebeurtenissen hier betrokken zou blijven. ☞ Op dit oogenblik begonnen klokken te luiden. Door het raam zag ik, hooger tegen de berghelling, boven

de met groote houtspaanders gedekte en met zware steenen belegde daken, de kapel van San Martino. Scherp lijnde het slanke, witte renaissance-torentje tegen den diep-blauwen hemel. Uit de galmgaten zwaaiden, om beurten, de holle klokkemonden ver naar buiten, hun zwevendend zang uitslingerend de ijle, hooge lucht in. Een mengeling van langdóorklinkende tonen, telkens even aangezet door de rhythmisch klepelgeklep . . . ☼ De waardedet door de handen aan haar schort af en kwam bij mij staan om naar buiten te kijken. — „Daar komen ze,” wees ze naar het einde der straat. De mannen hielden op met kaarten en kwamen ook naar het raam, waar ik zat. — „Wat een schande voor de Bonelli's,” sprak er een; „Marco is een gebroken man.” ☼ De klokken galmden over het dorpje. „Nu gaat ze terug naar de plek, waar ze zich in den afgrond heeft gestort,” bespiegelde een ander. ☼ In het straatje zette een kleine stoet zich in beweging. Ik keek, terzelfdertijd gespannen luisterend naar de mannen achter mij, wier zingend klok-gelui vermengden tot een chaos van klanken. Het was me, of de klókken het me vertelden, stuk voor stuk de lacunes opvulden van het droeve verhaal, waarvan ik nu den samenhang, den draad begon te vatten. Ik hoorde wonderde dingen, nieuwe verbijsterende bijzonderheden, zich stapelend bovenop de vreeselijke gebeurtenissen van de laatste vier-en-twintig uur. Ik was te diep erdoor getroffen om te kunnen vragen, wát er dan eigenlijk geschied was, — liet alles maar over me komen, zooals het kwam. ☼ „Als Caretti een gebroken man had, was het misschien niet gebeurd,” zei de vrouw meewarig, „Caretti zelf geeft toe, dat ze zich in zijn hótél nooit misdragen heeft.” — „Marco, haar eigen vader, moest Caretti gelijk geven, zou hetzelfde hebben gedaan,” weerlegde een der mannen. — „O, kijk!” riep de waardin, „daar is de kleine kist van het kindje! Met bloemen erop. De groote kist is zonder bloemen.” Opeens was mij alles helder . . . Ik duizelde . . . De klokken hamerden op mijn schedel . . . ☼ Langs de ramen zag ik de gebogen hoofden van mannen en vrouwen, scherp belicht door de steile middagzon, langzaam voorbijtrekken . . . — „Het is toch vreemd, dat niemand weet, wie de vader is,” zei een der mannen achter mij. Ik huiverde. Neen, niemand wist het . . . Behalve ik . . . ☼ De klokken beukten mijn hersenen . . .

ROLANDUS.

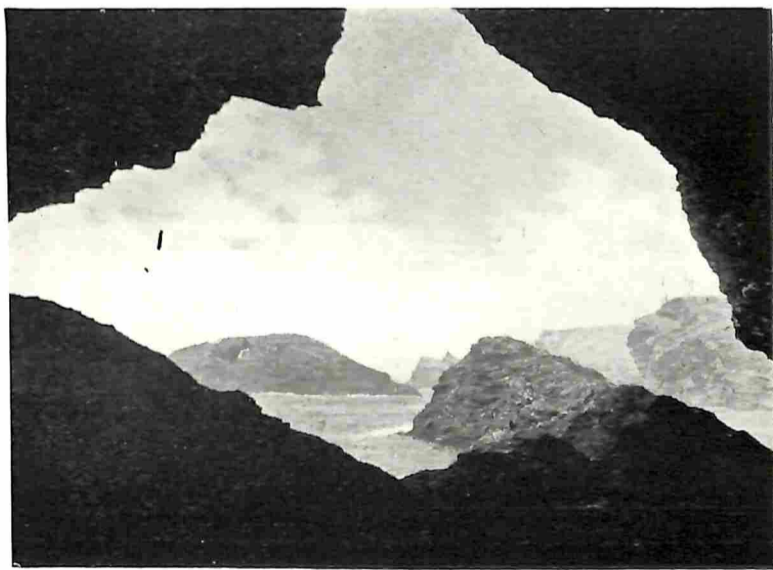
AAN EN NABIJ DE KUST VAN ZUID-BRETAGNE.

HET stevige, massieve schiereiland van Bretagne vormt de uiterste grens van de oude wereld. Het is 'n *finisterre*. Waar Bretagne ophoudt, daar begint de oceaan. Voor meer dan vier vijfden van z'n omtrek doet door de zee onspoeld. Het is het klassieke land van de zee: „*l'Armorique*”, zooals terecht de bewoners het noemden in het Gallische tijdperk (Ar = aan en mor = zee). En de zee stelt er zich niet mede tevreden om het te omhullen, ze omhelst het; ze streelt het en geeselt het afwisselend. Het is niet zonder reden, dat „*Mer Sauvage*” zoo herhaaldelijk voorkomt in de plaatsnamen. Bretagne heeft de heldentaak, het geweld der zee te weerstaan, gedurende de gehele reeksen van eeuwen vervuld. Het is de groote Fransche golfbreker. De wonden, die het heeft ontvangen in zijn flanken, de brokstukken, die zijn stranden bedekken, getuigen het welsprekend. Fantastische opeenhoopingen van rotsblokken, die schijnen neergesmeten door woedende reuzen; eilanden en eilandjes en riffen, in talloze menigte, als onbeheerde overblijfselen van 'n langdurige, verschrikkelijke geologische schipbreuk, werken machtig op de verbeelding en doen mythen ontstaan van verzonken steden (*Ker-Is*) en de inwoners hooren bijwijlen duidelijk de klokken der verdwenen kerken luiden. ☼ De Bretonsche kust wint in 't geheel meer dan ze verliest bij het eeuwige tweegevecht met de zee. Vooreerst zijn er ook, tusschen de winterstormen door, dagen van wapenstilstand, die des te meer doen genieten naarmate de strijd heviger was. En in den heerlijken zomertijd overlaadt de zee het menschedom met de bekoorlijkste glimlachjes, slechts zelden afgewisseld door booze grillen. Van alle wereldstreken komen de zomerreizigers naar de Bretonsche stranden, ieder jaar in toenemend aantal. De tijd schijnt niet ver meer, dat de kust, *l'Armor*, 'n onafgebroken keten zal vertoonen van lusthuizen. ☼ Het zachte

DOLMEN BIJ LOC MARIAQUER.

klimaat dankt Bretagne aan de zee, die de warmte der zonnestralen tempert in den zomer en in den winter het land beschermt tegen te groote koude, waardoor laurierboomen, vijgen, fuchsia's, mimosen en magnolia's bloeien in de open gezondheid, voor de bevolking 'n dagelijksche leerschool voor volharding, moed en ontzegging. Frankrijk ontleent aan de Bretonsche visschers het grootste en beste deel van de bevolking zijner vloot. Zonder Bretons zou het geen marine bezitten. Het waren in vroegere tijden Bretonsche schippers, die ter walvischvangst trokken, zij waren 't ook, die Canada ontdekten. De Bretonsche zeevaarders van thans zijn nog even avontuurlijk, stoutmoedig en heldhaftig als hun voorouders. ☼ Naast *l'Armor* (het land van de zee) heeft Bretagne ook *l'Argoat* (het land der bosschen). In de vroege tijden moeten de bosschen het schiereiland bijna geheel hebben bedekt. Tijdens de Romeinsche overheersching heeft de bijl der veroveraars geweldige heirwegen in alle richtingen door de bosschen gehakt; in de tweede helft der 5e eeuw werd nog melding gemaakt van de „*Doune*” (diepe wouden). Maar in onzen tijd bestaan er slechts hier en daar tegen de berghellingen en in de valleien enkele brokstukken van de voormalige woudenzee. De bewoners van deze beboschte gedeelten van Bretagne bestaan grotendeels van het houtklakken, kolenbranden, eikenschillen en klompenmaken. De klompenmakers hielden de artenschen en de wonden. In hun met stroo bedekte hutten bewerken zij van vader op zoon, vele eeuwen achtereen, het beukenhout tot het eenvoudige of met snijwerk versierde schoeisel. Het geklikklak der klompen over de straten vormt 'n welluidende rhythmische muziek, de muziek van de Bretonsche arbeidzaamheid. Daar de bebouwing van den harden grond de bewoners slechts 'n kargen oogst geeft, voorzien ze verder in hun onderhoud door het vlechten van stroo of wilgetakken, het vervaardigen van

L'APOTHECAIRE, GROT AAN DE KUST VAN BELLE ISLE.

zeven, van houten boterteilen en eetgereedschap. De houten lepels werden vroeger door de boerenarbeiders aan de lange linten van hun hoed gehangen, als ze zich gingen verhuuren bij de boeren. De houtbewerker gaan op bepaalde tijdstippen, gezeten in hun lompe karren, die getrokken worden door hun taaie bergpaardjes, op weg om hun waren te verkoopen aan „de menschen van beneden”. De menschen van „l'Argoat” hebben zich veel later ontwikkeld dan die van „l'Armor”. De zee is de altijd openstaande poort, die uitlokt tot reizen, ze brengt de bewoners der kust tot het zoeken van avonturen, ze leidt tot het aanknoopen van betrekkingen met andere volken; het bosch vormt 'n barrière, die de bewoners afsluit van de buitenwereld. ☞ Bretagne moet wel één der oudste landen der wereld zijn, 'n land van zeer oude beschaving. Als vooruitgeschoven wachtpost van Europa lag het op den weg van de stoutmoedige zeevaarders der oudheid: de Pheniciërs, de Grieken, de Karthagers. Wie waren de eerste bewoners? Men weet het niet. Er wordt beweerd, dat het een volk moet zijn geweest van bruine kleur, klein van gestalte, sterk, werkzaam, vernuftig, 'n type, waarvan men de kenteekenen nog zou kunnen ontdekken onder de Bretons van heden. Het is aan hen, dat men de oprichting toeschrijft van de wonderbare megalithische monumenten in de omstreken van Quiberon, Cornac, Locmariaquer, ware préhistorische doodensteden. Deze volkstam is verdwenen zonder zelfs zijn naam achter te laten. De menhirs, de dolmens, de alignements, die kolossale steenen, die in gansche rijen, in groepen of verstrooid voorkomen, vormen de eeuwige schitterende bewijzen van hun bestaan, en hun werk.

(Slot volgt.)

J. SCHUITMAKER Cz.

HET KASTEEL DER D'ESTES TE FERRARA.

Ferrara in den tijd der Renaissance

Uit het Poolsch van

KAZIMIERZ CHŁĘDOWSKI.

LAND EN VOLK.

I

IN nog bescheiden bedding stroomt de Po tot Pavia; nadat zij zich echter met het water van de Ticino heeft verzadigd en door veelvuldigen toevoer uit de Alpen en Appenijnen in kracht en omvang is toegenomen en de Adda en Trebbia nabij Piacenza en Cremona in zich opgenomen heeft, overheerscht zij het gansche Lombardische dal en geeft daaraan een bijzonder karakter en de gedaante van een ontzaggelijken waaier van vruchtbare aarde, telkens gevoed met nieuwe slob uit de bergen. ☞ De juweelen, waarmede deze waaier aan twee zijden is bezet, zijn eenerzijds Milaan, Brescia, Verona, Padua, Venetië, anderzijds Piacenza, Parma, Modena, Bologna en Ravenna. In het midden schitteren nog twee bijzondere brillanten: Mantua en Ferrara. Reist men in de lente door deze vlakte, dan biedt allerwege het landschap het beeld aan van een door overstroming geteisterd land. Overal breiden zich de watervlakten uit, waarop de trekvogels op hun tocht naar het Noorden uitrusten, op de moerasgronden steken van hunne takken beroofde wilgen uit, met wonderlijke Medusahoofden en door snoeimes en bijl vervormde stammen, terwijl hier en daar slanke populieren oprijzen, opgesnoeid tot in de toppen. De uitgedroogde wingerdranken van het vorig jaar, die triest aan de

boomen klampen of de oppikkende stoppels der bleeke mais, geven deze plassen het aanzien van verlatenheid en verwaarloozing. Alleen de welige, gele bloesems, die de geheele oppervlakte bedekken, en het rozige waas der hier en daar in hun bloeitooi lachende perzikstruiken, verkondigen dat het water van de gezegende Po slechts tijdelijk de vlakte overstroomt, die een rijken oogst van rijst en tarwe zal voortbrengen en dat, waar nu traag het water vloeit, in den herfst een robijnroode wijnbron zal ontspringen. De belofte der zon aan dezen stralenden hemel verleent aan dit landschap een hoopvolle stemming ondanks al de tijdelijke droefheid en verlatenheid. Als de Meimaand komt, heeft de zon over het water gezegevierd. Dan stijgt in de lucht een vochtige, welriekende wasem op en is de geheele natuur vol muziek van het gezoem der insecten. In de atmosfeer trillen de stralen van het schitterende licht, dat door de met vocht verzadigde lucht dringt en milliarden kleurige regenbogen scheidt. ☞ In den herfst is dit landschap wellicht het mooist: het water is dan geweken naar de bedding van de Po en naar de kanalen, die deze geheele vlakte doorkruisen, warme, gele en bloedbruine kleuren overdekken de vlakte en tusschen hemel en aarde zweeft rustig een nevel van rozig licht. De natuur zoekt na gedanen arbeid ontspanning in contemplatieve rust. De trossen van den wingerd hangen om-

laag tusschen de boomen, waaronder menschengedaanten, in bonte kleedij en met witte stroohoeden op, ijverig bezig zijn, terwijl melancholieke ezels, onverschillig voor hun omgeving, het dorre kruid verorberen. Op de akkers liggen hier en daar prachtige pompoenen van wonderlijke vormen, of ziet men reeds den ploeg, bespannen met vier of zes statige, zwaar gehoornde ossen den zwarten,

vettigen grond voor het winterzaad omwoelen. Op de platte daken der gemetselde, gewoonlijk rood of blauw gekleurde huizen, hangen lange slingers mais in de zon te rijpen. En in de kanalen drijven langzaam in de richting van de Po, den slagader van deze landstreek, zware schuiten, beladen met manden vol druiven. Deze landbouwstreek heeft weinig fabrieken, alleen meer zeewaarts, in de buurt van Bologna, Ravenna en Ferrara, ziet men schoorstenen. ☞ In de XVe en XVIe eeuw zag de Po-vlakte er eenigszins anders uit: zij was toen nog hier en daar bedekt met dichte bosschen, rijk aan wild. Herten, reeën, hazen hielden zich verborgen in het kreupelhout, veldhoenders en fazanten in het oeverhout, kudden wilde zwijnen verwoestten dikwerf de streken, terwijl vossen en beren er niet zeldzaam waren. Een waar sieraad der velden waren wilde pauwen. Benvenuto Cellini vertelt, dat hij, in het jaar 1540 voor herstel van gezondheid daar vertoevend, wandelde langs de velden, grenzende aan een der paleizen van het geslacht der d'Este's. Het waren woestenijen, die zich mijlen ver uitstrekten, waarop pauwen geheel in het wild in grooten getale nestelden. De jonge kunstenaar laadde zijn geweer, wat hij haast geruischloos deed, loerde op de jonge vogels en bracht er dagelijks één mede voor de keuken. Cellini verzekert dat het vleesch uitmuntend was en hem spoedig van alle kwalen genezen heeft. ☞ In dezen tijd, het begin der XVIe eeuw, kon men Italië nog niet noemen het land „waar de sinaasappelen en citroenen bloeien,” immers de cultuur der zoete sinaasappelen (*citrus aurantium*

dulcis) werd eerst in het begin der XVIe eeuw in Italië, evenals als in Spanje, ingevoerd. Het klimaat der Povalakte was toen betrekkelijk ruw, de rivieren waren 's winters dikwijls dichtgevroren en kroniekschrijvers vertellen herhaaldelijk dat de straten der steden met sneeuw bedekt waren. Er bestaat een soort vischarend met roofzuchtigen blik (aquila heliaca) die zijn voedsel op het water zoekt en in oude boomen nestelt. Op deze adelaars gelijkende riddergeslachten hebben zich toenmaals nedergezet in dit gezegende land: zij bouwden geweldige nesten, diep in de aarde gewortelde burchten, omgeven door slooten vol stinkend water. Aan voedsel ontbrak het hier niet, want in die tijden, toen de toevoer van graan uit de wijde wereld nog onbetekenend was, en Amerika daarvan Europa nog niet voorzag, was de Po-vlakte de onuitputtelijke korenschuur van Italië en hare sterke, bedachtzame bevolking het nog ongeschonden kapitaal van den arbeid. Dit volk was begaafd, bezat geniale eigenschappen, en de Po-vlakte leverde dan ook in grooten getale voortreffelijke mannen op. Het menschen-materiaal, zegt Carducci, bruischte daar met onstuimige kracht. Het grootste nest der adelaars-ridders uit de streken langs den benedenloop van de Po was in de XVe en XVIe eeuw Ferrara, gelegen daar, waar

demachtigerivier hare vele armen begint uit te breiden en een moerassige delta vormt. Het geslacht der Gonzaga's nestelde zich aan de plassen van de Mincio in Mantua, de kleinere families, de Pio's, Pico's, Pallavicini's, Correggio's, zochten hun toevlucht achter de muren der slot-ruïnes in Carpi, Mirandola, Cortemaggiore en Correggio, terwijl anderen, zooals de Bojardo's, te Scandiano op de hellingen der Apenijnen stegen. Zoo als overal in de Po-vlakte, woedde ook in Ferrara langen tijd een strijd tusschen de vrije gemeenten en de machtige riddergeslachten, totdat eindelijk de eersten het onderspit moesten delven. De Ferrarische bevolking, vredelievend en ongeoeftend voor den strijd zooals ieder landbouwvolk, was niet moeilijk te overwinnen. In Italië noemde men ze kikvorschen, daar zij tusschen de talrijke kanalen en plassen hare woonsteden had, waar het kwaken der kikvorschen haar een ware streeling voor het oor was en een kikvorsch-gerecht voor haar de grootste lekkernij.

Quanto e felice dunque il ferrarcie
U' canton d' ogn' intorno in mille tempore
Botter rane e ranocchi alle sue spese.

De Ferrariërs prezen niet alleen de kwaliteit hunner kikvorschen, maar beweerden ook dat hun wijn voortreffelijk was en hun ham, en dat ook hun salami goed smaakte. Overigens waren de lagunes in Comacchio rijk aan paling die, gemarineerd, verzonden werd door geheel Italië. Toen Eleonora van Aragon met de Heeren van Rimini bevriend werd, stuurde zij hun een honderdtal dezer ingelegde palingen en kreeg daarvoor smakelijke droge vijgen in ruil. De opbrengst der palingvischerij moet in vroeger tijden aan de gemeenten behoord hebben, maar kwam later aan de markgraven en was van zulk een beteekenis, dat, naar algemeen beweerd werd, diegene een rijk

man worden kon, wien het gelukte, van de regeering, zij het maar voor één jaar, het recht te verkrijgen deze gewilde vischsoort te mogen vangen. Tegen het einde der XVe eeuw deed de mare de ronde, dat een zekere Bartholomeo di Orlando, die voor een korten tijd dit recht in pacht kreeg, daarmee 30.000 ducaten verdiend had. Ook steuren werden in de Po gevangen en men dreef een belangrijken handel in de uit hunne kuit bereide kaviaar. Tot den rijkdom van het land behoorden ook de salinen, tusschen Comacchio en het plaatsje Adria, waarin zout gewonnen werd uit het lagune-water. Ten tijde van Ercole I berichtte de ambassadeur van Venetië aan zijne regeering, dat de salinen den vorst jaarlijks 200.000 ducaten opbrachten. Venetië kon het niet verkroppen dat deze lagunen haar niet toebehoorden, want Ferrara was op het gebied van den zouthandel met het Oosten zijn groote mededingster. Zoo heeft Comacchio, thans een doode stad, dan ook een glansrijk tijdperk gehad en in reeds lang vervlogen, zelfs Byzantijnsche tijden er naar gestreefd een mededingster van Venetië te zijn. Wat van deze heerlijkheid overbleef, is een verwaarloosde dom en een welhaast vervallen campanila. Ofschoon het water van de Po de oorzaak van 's lands rijkdom was, het berokende desniettemin van tijd tot tijd ontzaggelijke schade.

Op de architraaf van een der poorten der Ferrarische kathedraal bevindt zich een uit het diepst der volksziel komend opschrift:

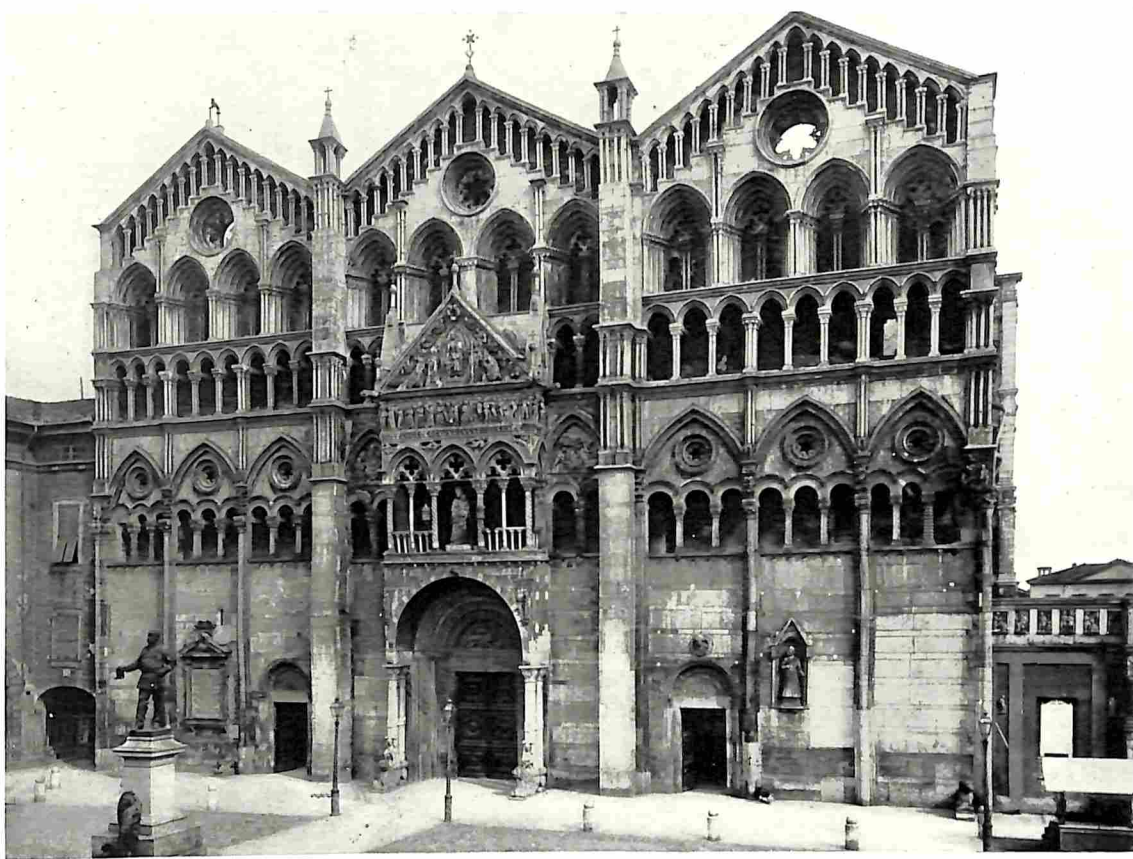
„Ab aquis multis libera nos Domine”
(Behoed ons, o Heer, voor overstromingen).

Om Ferrara lag veel weiland en werd dan ook de veeteelt in grooten omvang beoefend, terwijl voor het verven van wol planten in grooten getale gevonden werden, immers hier behoorde, zooals trouwens ook in andere voor-

name Noord- en Midden-Italiaansche steden, het verwerken der wol, „L'arte della lana”, tot de oudste en gewichtigste takken der nijverheid. De vrouwen hielden zich voornamelijk met het spinnen bezig en zoowel in Ferrara als elders vertelde men van de deugdzaame vrouw, dat zij voor het huishouden zorgt en de wol spint, „domum mansit, lanam fecit”. De weefsels werden zelfs naar Engeland en Holland uitgevoerd en over 't geheel was de Ferrarische bevolking van oudsher zeer nijver; zij vervaardigde spelden, naalden en wapens in verschillende soorten en heeft o.a. ook het looien van huiden tot groote beteekenis weten te brengen.

II

Als men Ferrara nadert, doemt reeds uit de verte een geweldig, met vier breede torens versierd bouwwerk op, dat boven de stad uitsteekt en bijna de geheele vlakte beheerscht. Dit kasteel der d'Este's, breed, dreigend, somber, is in zijn bouwstijl verwant aan de burchten der Visconti's en der Sforza's in Milaan en Pavia en het fort der Gonzaga's te Mantua. Het is echter voornamer en meer gebouwd volgens een vooraf vastgesteld plan. Het bouwwerk zelf draagt het kenmerk der despotische regeering van het land. Terwijl de raadhuizen in Florence en Siëna en het paleis der dogen van Venetië, in weerwil van hun grootsch en voornaam aspect, de uit het volk voortgekomen gemeentelijke, republikeinsche regeeringsvorm

VOORGEVEL VAN DE KATHEDRAAL TE FERRARA.

kenmerken, kondigt de van de stad als een vesting afgezonde burcht te Ferrara reeds uit de verte de onverbiddelijke heerschappij van het zwaard aan. Deze burcht is van baksteen opgetrokken — natuursteen komt in deze streken weinig voor — en omringd door grachten met groenachtig slootwater, afkomstig uit de nabijzijnde Po, waaruit koortsverwekkende dampen opstijgen. Vlak boven de oppervlakte van het water komen in de muren de kleine, van tralies voorziene vensters der vochtige gevangenissen te voorschijn, wier bewoners slechts slangen en ratten tot gezelschap hadden. Hoog boven deze tralies zijn de voornaam-brede vensters der vorstelijke zalen zichtbaar, waar de maaltijden gehouden werden en de feesten plaats hadden, waar men danste boven de hoofden der kreunende en zuchtende gevangenen. — Zulke burchten, waarin zich thans gewoonlijk de zetels van de prefecten en andere magistraten bevinden, waren vroeger door ophaalbruggen met de steden verbonden. ☞ Er bestonden in vroegere tijden om de grachten geen dijken, waarop de bejaarde Ferrariërs konden zitten visschen. Dit ontbreken der dijken was in 't

jaar 1506 de oorzaak van een ernstig ongeluk. Aan den muur van het kasteel hing n.l. een ijzeren kooi, waarin een gevangene opgesloten was, en toen signora Turchi Sacrati met vier juffers erlangs reed, vergaapte zich de voerman dermate aan dit ongewone verschijnsel, dat hij met koets en paarden te water geraakte, waardoor eenige leden van het gezelschap verdronken. ☞ De muren van het castellum doen niet meer zoo somber aan als tegen het einde der XIVe eeuw, toen zij door den beroemden bouwkundige, Bartholomeo de Novara (1385) opgetrokken werden. De tijd en de invloed der Renaissance hebben hun een vriendelijker aanzien gegeven; tot tweemaal toe werden er belangrijke veranderingen in aangebracht, voor het eerst na den brand van 1554 en daarna na de aardbeving van 1570. De architect, Alberto Schiatti, heeft bij deze laatste gelegenheid het oude gebouw zeer bijzonder verfraaid, door de bastions te verlagen, de vensters en poorten af te ronden en met Renaissance-ornamenten te versieren. Toen verdwenen echter de prachtige trappen, „cordonata”, waar-

langs de d'Este's de eerste verdieping van hun kasteel te paard bereiken konden. Zelfs den gevangenen werd het van 1592 af in de onderaardsche krotten iets minder somber, doordat men uit Vlaanderen een klok aanbracht, die, van slag- en speelwerk voorzien, in een der kasteeltorens, „di Rigobollo” geplaatst werd. Al deze veranderingen ten spijt, verloor het kasteel niets van zijn geweldigen indruk waarin het wonderbaarlijk beantwoordde aan het karakter zijner vorstelijke bewoners

☞ Tegenover het oude kasteel der d'Este's staat de kathedraal, een van de oorspronkelijkste bouwwerken in Italië. In 't bijzonder is haar eeuwenoude façade dermate fantastisch en tevens zoo fijn van lijn en harmonisch met hare Lombardische lichte galerijen, dat de middeleeuwsche geloofsgestengheid als 't ware verdwijnt voor deze muren. De priesters schijnen daar meer over Christelijke liefde en barmhartigheid te hebben gesproken dan over de verschrikkingen van het vagevuur. Geen schilder zou het gewaagd hebben op deze platen van roze marmeer den doodendans uit te beelden, veeleer was de Maria-Boodschap geschikt deze wanden te verluchten. Er straalt blijmoedigheid uit dezen gevel, vooral als de roze tinten er door de zon uit te voorschijn worden getooverd. Bijzonder belangwekkend is het hoofdportaal waarvan de kolommen naar Romein-

schen trant rusten op twee reuzen, zittende op twee imposante, goedaardig uitzierende leeuwen, een symbool der bezadigdheid en geslotenheid der sterke bevolking van Ferrara. ☞ De kathedraal dateert uit de laatste helft der XIIe eeuw en werd reeds in 1135 gewijd aan St. Joris, den patroon der stad. Het reliëf, voorstellend den ridder in legendarischen kamp met een draak, verkondigt dat wij ons hier bevinden in het teeken van dien Heilige, die als het ware zijn ontstaan te danken heeft aan de begrippen van de middeleeuwsche ridderschap. Il cavalier dei santi, il santo dei cavalieri. Boven het portaal, dat een streng XIIe eeuwsch (Romaansch) karakter heeft, verrijzen drie arcaden, waaraan men voorloopers der Gothiek bespeurt, en die in haar middelste nis het Madonna-beeld bergen. De arcaden zijn versierd met een prachtig, breed, gebeeldhouwd fries, met tafreelen uit het Laatste Oordeel, waarboven een driehoekig timpaan met den gebenedijden Jezus. Zeer belangwekkend is de wand ter rechterzijde van het hoofdportaal. Het ronde medaillon bevat de groote buste eener mooie wereldsche vrouw, welke voorstelling niet overeen-

stemt met de heiligheid dezer muren. In de gidsen wordt zij vermeld onder den naam van Madonna Ferrara, met de opmerking dat zij de personificatie der stad schijnt te zijn. Dit is echter een verzinsel van literatoren; het volk noemt haar niet Madonna Ferrara en wat zij te beteekenen heeft, is niet bekend. ☞ De kathedraal had vijf poorten van symbolische beteekenis; door de hoofdpoort kwam Jezus binnen om zijn schaapjes te weiden, want zie, hijzelf de Verlosser, noemde zich de hemelpoort voor zijn schare; de zij-ingangen, de kleinere, waren voor het volk bestemd, de eene voor mannen, de andere voor vrouwen. Door de vierde poort, „delle guide”, traden de pelgrims binnen, die naar het heilige land of naar andere heilige oorden ter bedevaart gingen. De laatste poort ten slotte, „porta del Giudicio”, had de droevige bestemming om te dienen voor de dooden, die men naar het nabijgelegen kerkhof bracht. De inwendige structuur van dit heiligdom geleek op de kathedralen te Piacenza en Modena. ☞ De grondslag voor de Ferrarische bouwkunst was, zooals bij vele andere Romeinsche kathedra-

BIJ HET PROOSTDIJERHUIS (ABCOUDE).

len, de Egyptische driehoek, welks langste zijde de onderste breedte van het gebouw bepaalt, terwijl de twee kortere zijden aan de spits samenloopen. De basis der geometrische figuur staat in verhouding tot hare twee armen als 8 : 5. Wat men met deze driehoekige proportie beoogde, is niet bekend; het is mogelijk, dat zij ertoe bijdroeg de degelijkheid van het gebouw te vergrooten, maar zeker is het, dat zij overeenstemde met de architectonische tradities der Comacchi

☞ Ferrara was een stad van paleizen en tuinen — men kan dit nog tegenwoordig opmerken — de lange, rechte straten, die zich over een groote oppervlakte uitstrekken, maken echter een verbaasd somberen indruk, voornamelijk in het nieuwe gedeelte, dat ten tijde van Ercole I, tegen het einde der XVe eeuw, aangelegd is. Tusschen het plaveisel groeit het gras, ternauwernood ziet men de schim van een sterfelijk wezen langs de huizen glijden, en een enkele kat, opgeschrikt door den stap van den vreemdeling, glipt weg om den naasten hoek.

(Wordt vervolgd).

Verbetering.

Het onderschrift der afbeelding op blad. 9 van dezen jaargang (No. 1) is niet geheel juist, en moet luiden: Gezicht op Bombay met den Malabar-heuvel.